

PRIAMO NAJBLIŽŠIE K PRAVDE

---

Milan S. Ďurica

Kedy sme vstúpili  
do dejín?

K otázke začiatkov  
slovenských dejín

LÚČ



*linea recta brevissima*  
priamo najbližšie k pravde

---

3



Milan S. Ďurica

# Kedy sme vstúpili do dejín?

K otázke začiatkov  
slovenských dejín

LÚČ  
Ústav dejín kresťanstva  
Bratislava  
2006

© Milan S. Ďurica 2006

© LÚČ, vydavateľské družstvo Bratislava, 2006

Všetky práva vyhradené.

Vydal LÚČ, vydavateľské družstvo Bratislava,  
Špitálska 7, 813 59 Bratislava v roku 2006  
ako svoju 559 publikáciu, v edícii  
*linea recta brevissima* ako 3. publikáciu.  
Jazyková úprava Blažena Moravčíková

Prvé vydanie  
40 strán

ISBN 80-7114-565-3

## K otázke počiatkov slovenských dejín

Ako som už v nadpise naznačil, tento príspevok nemá za cieľ predložiť vyčerpávajúci rozbor všetkých s touto témou súvisiacich problémov. Chcem tu iba poukázať na nezvyčajný prístup mnohých slovenských i neslovenských historikov, ale i jazykovedcov, archeológov a iných vedeckých pracovníkov k tejto otázke, ktorú dnes už nik nie je nútený obháďať ani formulovať v zmysle ideologických, politických či pseudovedeckých imperatívov a ktorá dnes azda viac než inokedy vyžaduje jasný postoj slovenských historikov, lebo Slováci ako každý iný národ majú právo i povinnosť poznať svoje vlastné národné dejiny zo svojho vlastného národného a štátneho uhla pohľadu.

Historický názov «Morava» sa nekryje  
s dnešným regionálnym názvom tohto znenia

*Distingue tempora, et concordabis iura* (rozlišuj časy a nájdeš súlad práv) – zdôrazňovali starí znalci rímskeho práva. Aj na poli vedeckého skúmania dejín nevyhnutným predpokladom objektívnej rekonštrukcie faktov je ich správne situovanie do konkrétnych súradníc času a priestoru, v ktorých sa udiali. Napriek tomu, že teoreticky nik nepopiera platnosť tohto metodologického postulátu, prakticky sa dosť často jeho dôležitosť nebríe na vedomie, alebo vedome obháďa. Stáva sa to napríklad pri neupresnenej projekcii geografických

názvov do uplynulých, aj dávnych storočí. Pri tom sa zabúda, že azda ten istý, podnes materiálne zachovaný pojem v rozličných obdobiach minulosti mohol označovať celkom odlišné skutočnosti. Ale aj naopak, že totiž rozličné, aj etymologicky úplne odlišné mená mohli sa používať na označenie tej istej historickej reality. Stačí si len pozornejšie prelistovať ktorýkoľvek historický atlas, aby každému bolo jasné, že azda okrem mien ostrovov nenájdeme choronymy, ktorým by v rozličných časových epochách neboli zodpovedali rozličné, dakedy až makroskopicky divergentné teritoriálne reality. Čo všetko sa už v ďalej i bližšej minulosti označovalo menami Poľsko, Uhorsko, Rakúsko, Nemecko, Bulharsko, Srbsko, Chorvátsko – aby sme sa obmedzili na priestor blízky našej téme.

Tak aj pri počiatkoch vedeckého výskumu o najstarších dejinách Slovanov v prvej polovici 19. storočia autori akosi «spontánne» identifikovali pojem «Morava», ktorým sa v historických prameňoch označuje teritoriálna základňa prvého ranofeudálneho štátneho útvaru západných Slovanov s vtedy ako Mähren označovaným administratívnym územím, patriacim skrze českú korunu k habsburgovskému Rakúsku. Odhliadnuc od toho, že štátne útvary 9. a 10. storočia nepoznali presné územné hranice v dnešnom zmysle, ak berieme do úvahy dnes už dosť bohatú a kriticky vyhodnotenú dokumentáciu tak písaných prameňov, ako aj archeologických nálezov, musíme prísť k uzáveru, že spomenutá spätná projekcia choronymu Morava z 19. storočia do dejín 9. – 10. storo-



čia nijako nezodpovedá vedeckým zisteniam a býva čas-  
jako nezodpovedá vedeckým zisteniam a býva čas  
to príčinou nepresných, ba i vyložene falošných inter-  
pretácií a z nich dedukovaných konklúzií.

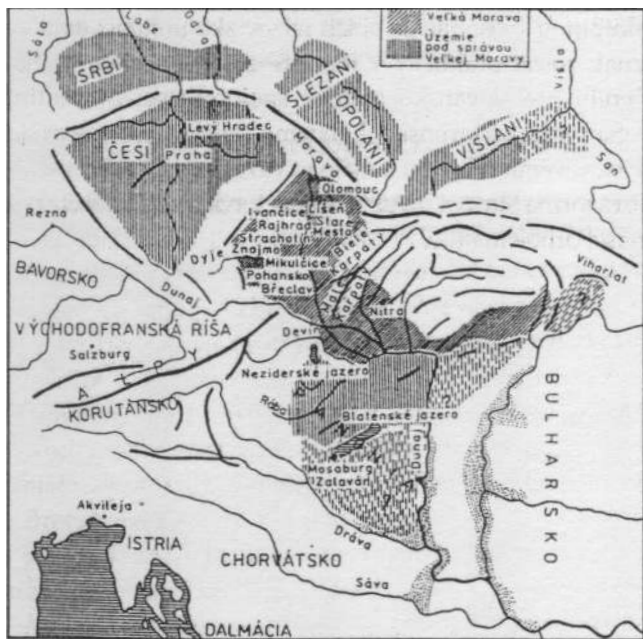
Je preto podstatne dôležité aj v súvisi s otázkou po-  
čiatkov slovenských dejín, čo možno najpresnejšie defi-  
novať tak geografický priestor, ktorý historické prame-  
ne označujú choronymom Morava, ako aj etnografické  
charakteristiky obyvateľov tohto priestoru. Iba na tom-  
to základe si totiž možno urobiť jasnejší obraz o vtedaj-  
ších historických realitách napriek niekedy konfúznym  
a protirečiacim si výpovediam prameňov, a potom de-  
dukovať z týchto zistených realít aj konkrétne historic-  
ké súvislosti medzi nimi a ich vývinovými následnosťami až po súčasnosť.

Podľa výsledkov kritického rozboru písaných pra-  
meňov i archeologickými objavmi získaných informá-  
cií pod pojmom Morava (Moravía, Maraha, Moroua,  
Marahava, Maravia, Moravia, Morauia, Morovia,  
M.ráwa/t/, Moroara, Moráv, Morva, Morav'ska zem-  
la, Moravskaa zemlia, Moravs'kaa zemä, Morav'skaja  
strana, Morav'ska oblasť a. i.)<sup>1</sup> – ktorý niektorí au-  
tori spresňujú ako Altmähren (Stará Morava) – tre-  
ba rozumieť „das heutige Mähren mit dem anliegen-  
den Teil Nieder-Österreichs bis zur Donau (im Westen  
vom Sandlberg über die untere Kamp bis zur Mündung  
des Gollersbaches), die heutige Slowakei bis zu den  
Tokajer und Prešover Höhen im Osten, zum Bükk- und  
Matragebirge und einen Teil Transdanubiens in der

Donaukrümmung im Süden".<sup>2</sup> Na tomto geograficky takmer zo všetkých strán uzavretom území, ktoré je bezpečne aspoň od konca 5. až začiatku 6. storočia nepretržite obývané slovanskými kmeňmi, už od 6. storočia sa začali utvárať podmienky materiálnej kultúry, nadkmeňovej spoločenskej organizácie i politickej koncentrácie obranných zväzov, ktoré postupne viedli k založeniu väčších teritoriálnych mocenských útvarov<sup>3</sup>. Zlúčením dvoch najdôležitejších takýchto kniežatstiev – na rieke Morave a na rieke Nitre – moravský Mojmír, ktorý z Nitry vyhnal Pribinu, položil základ ranofeudálnemu štátnemu útvaru starej Moravy. Tento štátny útvar, napriek vnútorným i vonkajším ťažkostiam už za Mojmírovho nástupcu Rastica (Rastislava) dosiahol takú konsolidáciu, že mohol vystúpiť na javisko európskych dejín ako partner vtedajších «mocností» Franskej ríše, Pápežstva i Byzantskej ríše. Jeho územná základňa a jeho obyvateľstvo boli aj prvoradým a sprvoti výlučným poľom byzantskej náboženskej, kultúrnej a politickej misie Konštantína a Metoda.

Ak si na schematickej mapke, ktorú už v roku 1963 publikoval český historik Vladimír Vavřínek<sup>4</sup> (mapka č. 1) – podľa dnešného stavu poznatkov šikmé čiarkovanie na nej treba doplniť smerom na sever až po Karpatský oblúk<sup>5</sup>.) predstavíme hranice dnešných štátov, tak musíme jednoznačne konštatovať, že jadro starej Moravy sa rozprestieralo z viac než dvoch tretín na území dnešného Slovenska. Potvrdzujú to aj mnohé staré historické pra-

mene, ktoré zaznamenávajú, že kočovné kmene Uhrov začiatkom 10. storočia napadli a zaujali územie Moravy. Dnešná Morava nikdy nebola obsadená Uhrami. Išlo teda jednoznačne o územie dnešného Slovenska, ktoré potom dostalo práve v českom jazykovom úze názov *Uherské Slovensko*, čo nepriamo potvrdzuje, že existovalo aj iné, t. j. Moravské Slovensko.



Mapka č. 1

Teda už z tohto čisto geografického pohľadu – podľa starej zásady *maior pars trahit ad se minorem* (väčšia časť priťahuje k sebe menšiu) –, ak sa nechce špecifikovať, ale označiť celé územie starej Moravy jedným výrazom, správnejšie by bolo hovoriť o starom Slovensku. A to tým viac, že predmetom dejín sú síce teritória, ale predovšetkým ľudia, ktorí na nich žijú, myslia, tvoria a konajú. Aj v našom prípade starého Slovenska „unifikujúcim činiteľom na vytváranie jednotnej krajiny sa stalo najmä vlastné obyvateľstvo, ktoré vtlačené do priestoru medzi Podunajskú nížinu a Karpatský horný oblúk bolo dostatočne oddelené od ostatných etnických zložiek západného i východného Slovanstva. (...) Zvláštne sídliskové postavenie Slovákov v tomto priestore, ale najmä nemožnosť zámeny s ktoroukoľvek inou slovanskou etnickou skupinou spôsobili, že aj ich názov ako určujúci etnický znak zostal prakticky v identite zo všeobecným označením pre slovanské etnické spoločenstvo: Sloven(in) – Slovenka – Slovensko. Len v maskulínovej forme došlo k tvarovému odklonu a ujalo sa označenie Slováč, plurálová forma Slováci“.<sup>6</sup> Ale tu sa už dotýkame ďalšej otázky našej problematiky.

## Akej etnickej príslušnosti boli obyvatelia starej Moravy?

Pozrime sa najprv na odpoveď, ktorú na túto otázku dávajú najznámejšie konzultačné pramene európskej encyklopedickej literatúry. Encyklopedické diela totiž spravidla odrážajú v syntéze výsledky vedeckých zistení predchádzajúcich desaťročí, často i kratšieho časového odstavu. Ich informácie sú dôležité pre formovanie «verejnej mienky» širšieho čitateľského okruhu, ale i vedeckých pracovníkov, ak ide o heslá, ktoré sa vymykajú z ich vedného odboru.

### Odpovede encyklopedickej literatúry

Tak čítame už v siedmom vydaní známeho **Meyers Lexikon**: „*Slowaken, slawischer Volksstamm im NW, des ehemaligen Ungarn sowie in Mähren und einige Inseln im ungar. Tiefland (...) Die S. nahmen ihre heutige Wohnsitze in der Hauptsache wohl gleichzeitig mit den Tschechen im 6. oder 7. Jh. unter awarischer Oberherrschaft ein. Nach dem Sturz des Awarenreiches bildeten sie unter Priwina in Neutra einen eigenen Staat, wurden aber bald vom grossmährischen Reich unterworfen.*“<sup>7</sup> Podobne **Der Grosse Brockhaus** z roku 1934 pod heslom Slowakei konštatuje: „*Im 6. und 7. Jahrh. n. Chr. wanderten die Slowaken ein. Seit der ersten Hälfte des 9. Jahrh. war die S. mit dem Östl. Mähren der Mittelpunkt des sog. grossmährischen Reiches, das 907/908 von den Ungarn (Magyaren) zerstört wurde.*“<sup>8</sup>

Aj veľká poľská encyklopédia spred roku 1939 informovala svojich čitateľov, že Slováci zaujali terajšie svoje sídliská okolo 7. storočia po Kr.<sup>9</sup> Ešte presnejšie **Der Neue Brockhaus** vo svojom druhom vydaní pod heslom Slowakei: „*Im 6. und 7. Jahrh. n. Chr. wanderten hier die Slowaken ein.*“<sup>10</sup>

Celý rad encyklopedických diel, ktoré vyšli po druhej svetovej vojne, súhlasne informuje o tom, že územie Slovenska a časť Moravy zaujali Slováci od 5. – 6. storočia: „*Einwanderung der Slowaken um die Jahrtausendmitte. Im 9. Jh. stand die Slowakei im Mittelpunkt des grossmährischen Reichs.*“<sup>11</sup> – „**Die Slowaken sind im 5. Jh. in die Slowakei eingewandert. Sie kamen unter Karl d. Gr. 799 in der Bereich der westl. Kultur.**“<sup>12</sup>

Jedno z najspoľahlivejších talianskych encyklopedických diel tiež veľmi presne informuje, že „historické územie Slovenska odvodzuje svoje pomenovanie od západoslovanského obyvateľstva, ktoré v 6. storočí prešlo Karpaty a natrvalo sa tam usadilo vytvoriac si neskôr ako centrum nitrianske kniežatstvo“.<sup>13</sup>

Na tej istej línii stojí aj svetoznáma **Britannica**, v ktorej pod heslom Slovakia čítame: „*The Slovaks, a people closely akin to, but distinct from, the Czechs, probably entered it (although in small numbers) from Silesia in the 6th or 7th century A.D.*“<sup>14</sup>

Novšie vydanie vyššie citovaného **Meyers Lexikon**, ktoré vyšlo vo vtedajšej NDR a odlišuje sa od predošlých vydaní aj tým, že Slovensku a jeho starším dejinám venuje oveľa menej priestoru, lakonicky a nie celkom

presne informuje: „Slowaken (...) im 6. und 7. Jh. vom O. her zusammen mit den Tschechen eingewandert.“<sup>15</sup>

Vo veľkej francúzskej encyklopédii Larousse z toho istého roku čítame pod heslom Slovaquie: „*Succédant aux Illyriens, aux Celtes, aux Sarmates et aux Germains, qui occupent ou traversent le pays du I au VI s. apr. J. C., la tribu slave des Slovaques s’installe dans les Petites Carpathes et déborde en Pannonie jusqu’au lac Balaton.*“<sup>16</sup>

Aj novšie a najnovšie encyklopédie, ktoré vyšli v týchto posledných rokoch, hoci neprepisujú doslovne staršie texty a často upresňujú podrobnosti podľa novšieho stavu vedeckého bádania, podstatne sa zhodujú v konštatovaní historickej skutočnosti, že Slováci obývajú terajšie územie Slovenska nepretržite aspoň od 6. storočia. „*Die Einwanderung der Slowaken in ihr heutiges Siedlungsgebiet ist etwa vom 6. Jahrhundert n. Chr. an zu datieren. Seit der Vernichtung der weiter südlich siedelnden Awaren im 9. Jahrhundert began eine eigene staatliche Entfaltung innerhalb des Grossmährischen Reiches mit dem Schwerpunkt in der Westslowakei*“ – čítame v **Encyklopädie 2000**.<sup>17</sup> V tom istom roku vydaná talianska encyklopédia súhlasne konštatuje, že „Slováci, prichádzajúc z Karpát, **museli obsadiť svoju krajinu medzi VI. a VII. storočím.**“<sup>18</sup> Podobne aj **Bertelsmann-Lexikon** z roku 1973: „*Slowakei (...) Nach Wegzug der Langobarden 568 drängten Slowaken nach, die zuerst unter awar., dann fränk. Oberhoheit standen.*“<sup>19</sup> V novšej **Britannica** čítame pod heslom Slovakia: „*It was settled by*

*the Slavic Slovaks in the 6th or 7th century and was subjected to Avar rule before being incorporated into Great Moravia (9th century).*"<sup>20</sup> Na 7. storočie datujú príchod Slovákov na Slovensko aj francúzsky encyklopedický slovník pre školy z roku 1977,<sup>21</sup> ako aj dve menšie nemecké lexiká.<sup>22</sup>

Francúzska **Encyclopaedia Universalis** vo svojom druhom vydaní z roku 1980 na prehľadnej mape „*Les Slaves du VI au X siècle*“ celkom jednoznačne udáva ako obyvateľov územia medzi Moravou a Tisou: „*Slovaques*“.<sup>23</sup> Najnovšie talianske encyklopedické dielo, na ktorom pracovali stovky vedeckých pracovníkov z rozličných krajín (medzi nimi celý rad nositeľov Nobelovej ceny), pod heslom *Slovacchia* informuje: „Po Gepidoch, Gótoch a Húnoch, v 5. storočí a na začiatku 6. storočia zaujal ju až po Dunaj **slovanský kmeň Slovákov, ktorý prišiel pravdepodobne od hornej Odry a Visly; v 6. storočí uznali zvrchovanosť Avarov.**“<sup>24</sup> V tom istom zmysle aj celkom nový **Lexikon der Weltgeschichte** tvrdí, že Slováci sídlia „*seit dem 6. Jh. n. Chr. in der Slowakei*“.<sup>25</sup>

Najnovší **Meyers** v mannheimskom vydaní z roku 1985 začína síce dejiny Slovenska s prekvapujúcou povrchnosťou – „*Die S. war als die seit dem 10. Jh. zu Ungarn gehörende Prov. Oberungarn nach dem Österr.-ungar. Ausgleich von 1867 intensiven Magyarisierungstendenzen ausgesetzt*“<sup>26</sup> – ale na prehľadnej mapke „*Die Ausbreitung der Slawen vom 6. bis 9. Jh.*“ celkom presne zakresľuje „*Grossmährisches Reich zu Ende des 9. Jh.*“ a v jeho centre ako obyvateľov územia medzi Moravou a Tisou udáva „*Slowaken*“.<sup>27</sup>



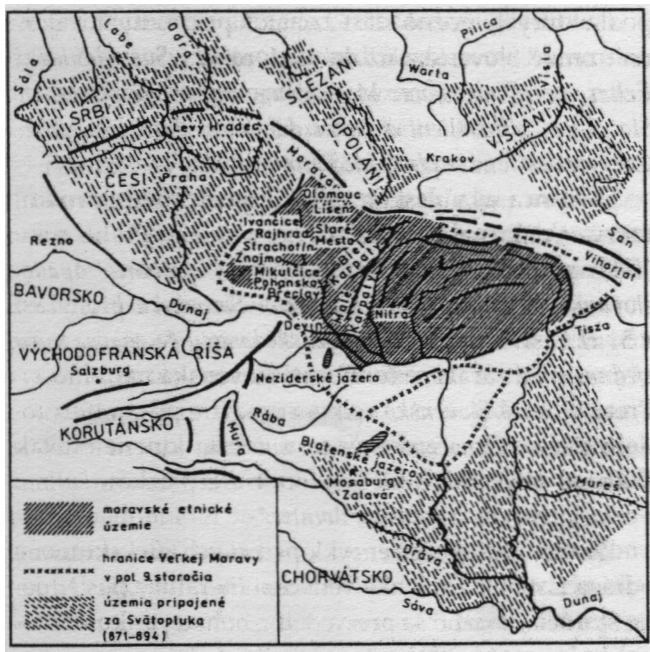
Oveľa presnejší je najnovší **Larousse**, ktorý registruje už aj celkom nové zistenia historikov a archeológov, podľa ktorých možno klásť začiatok príchodu Slovákov na územie Slovenska už do 4. storočia: „*Succédant aux Celtes, aux Quades, aux Marcomans, des tribus slaves, les Slovaques, s'installent à partir du IV<sup>e</sup> s. dans les Petites Carpates et dans la plaine de Pannonie.*”<sup>28</sup>

Dokonca aj v českom encyklopedickom slovníku, ktorý vydalo nakladateľstvo Academia v Prahe roku 1982, pod heslom Slováci čítame: „... potomci západoslovanských kmenů, které na území Slovenska přišly asi v 5. až 6. st. V 9. st. byly slovenské kmeny do značné míry sjednoceny a začala se formovati slovenská národnost.” Preto v hesle *Slovensko* celkom správne píšú autori tohoto dieľa: „*Označení podle slovanského kmene Slováck (Sloven) obývajících od 5. – 6. st. karpatskou kotlinu s centry zejména v Považí a Ponitří.*”<sup>29</sup>

Že táto súhlasnosť encyklopedických diel skutočne odráža zistenia a mienky vedeckej literatúry posledného storočia, možno sa presvedčiť z bohatej dokumentácie, ktorú zozbieral dr. Arvéd Grébert.<sup>30</sup>

Túto podstatnú jednohlasnosť chóru medzinárodných vedeckých pracovníkov kartograficky veľmi výstižne znázornil T. Wasilewski mapkou, uverejnenou v doposiaľ najobsiahlejšom známom encyklopedickom diele slovanských starožitností vydanom Poľskou akadémiou vied,<sup>31</sup> ktorú tu reprodukovujeme (s. 16).

Ako vidíme, celé územné jadro starej Moravy označuje autor ako etnický jednotný útvar, a to od Česko-



Mapka č. 2

moravskej vysočiny až po celý horný tok rieky Tisy. Ide o to isté územie, o ktorom absolútna väčšina autorov konštatuje, že aspoň od 5. – 6. storočia bolo zaujaté a bez prerušenia historickej kontinuity až podnes obývané Slovákmi. Najnovšie archeologické objavy na celom území Slovenska, ale aj kritický filologický rozbor latinských, slovanských, gréckych, arabských a iných dnes už prístupných, prípadne aj kriticky vydaných prameňov ešte solídnejšie podmurovali tézu o slovenskom

etnickom charaktere tohto územia. Na tomto základe súčasný slovenský archeológ neváhal napísať: „Kontinuita slovanského osídlenia a z toho vychádzajúce objektívne právo používať etnické označenie ‘Slováci’ vo včasnom stredoveku je všeobecne uznávaným faktom.”<sup>32</sup>

### Nepresná terminológia mnohých súčasných autorov

Keďže plne súhlasíme s citovaným konštatovaním tohoto slovenského autora,<sup>33</sup> ktorý opiera svoju tézu najmä o dôležité zistenia známych slovenských historikov P. Ratkoša<sup>34</sup> a R. Marsinu,<sup>35</sup> nemôžeme nevysloviť údiv nad tým, že jediné dnes jestvujúce slovenské encyklopedické dielo – *Encyklopédia Slovenska* (ES) – *canit extra chorum* (spieva pomimo zboru).

ES definuje „Veľkú Moravu“ ako „najstarší štát západných Slovanov a prvý spoločný štát predkov slovenského a českého národa v druhej tretine 9. a zač. 10. stor. Vznikol okolo 833 pripojením Nitrianska (územia Slovenska bez prímoravského Záhoria) k starej Morave (k územiu dnešnej Moravy a severozápadného Rakúska – Moravského poľa, nem. Marchfeld).“<sup>36</sup> Ťažko by bolo aj úmyselne vtiesnať do dvoch nie príliš dlhých viet viac historických, štylistických a terminologických nepresností, ako ich nachádzame v týchto niekoľkých riadkoch. Akým prekrúcaním historických faktov je definovať „Veľkú Moravu“ ako prvý spoločný štát predkov slovenského a českého národa, to jasne vyplýva už aj

z mapky, uvedenej v tom istom zväzku ES, podľa ktorej Česko patrilo k Veľkomoravskej ríši iba štyri roky (890-894).<sup>37</sup> Je všeobecne známe, že išlo len o násilné vojenskej obsadenie území vtedajšej Bohémie, obývaných slovanskými kmeňmi, z ktorých sa ešte iba začínal utvárať český národ. Ich podrobenie Svätoplukom udialo sa nie v druhej, ale až v druhej polovici tretej tretiny 9. storočia a trvalo kratšie než napríklad príslušnosť Vislanska, Sliezska, Zátisia, Lužice k Moravskej ríši Slovákov.

Ak stará Morava pozostávala z územia dnešnej Moravy a severovýchodného Rakúska – Marchfeldu a bolo k nej pripojené územie bez prímoravského Záhoria, tak kam potom patrilo to prímoravské Záhorie?

Pod heslom *Slováci* táto encyklopédia celkom správne ich definuje ako „potomkov Slovanov obývajúcich karpatskú kotlinu“. O Pribinovom období (820 – 830) zisťuje, že „v tomto období už možno hovoriť o prvej fáze existencie a vývoja slovenskej národnosti“.<sup>38</sup> Ale prečo potom ešte ani vo vzťahu k „Veľkej Morave“ autori nehovoria konzekventne o Slovákoch, ako je to bežné vo svetovej encyklopedickej literatúre? Možno, že práve pod vplyvom tejto bojzlivej a nedôslednej formulácie ES napríklad spomínané najnovšie vydanie **Meyers Lexikon** (vyšlo štyri roky po ES) začína dejiny Slovákov až v rámci Uhorska.

*„When it is once clear that the inhabitants of present-day Moravia were nothing but Slovaks, the Nation of Rastislav and Svätopluk will not be called Moravians and Slovaks (as in „Slovanské Starožitnosti“ of Šafárik), but persistently and*

*definitely Slovaks*”<sup>39</sup> – napísal v roku 1930 Jozef Škultéty, v tom čase najlepší znalec slovenských dejín. Jeho pro- rocto, ako je to potvrdené vyššie, sa medzičasom takmer všade stalo skutočnosťou – len v ES a u niekto- rých slovenských historikov ešte nie.

Zdá sa, že príčinou tejto terminologickej ostýchavosti je nešťastný, slovenskými jazykovedcami do slovenskej literatúry uvedený a odtiaľ aj do iných vedných odborov rozšírený názov «Slovieni», «sloviensky» na označenie etnika Moravskej ríše.

Podľa **Slovníka slovenského jazyka** «Slovien» je zastaralý výraz na označenie „Slovana v období Veľko- moravskej ríše, «sloviensky» ako adjektívum zname- ná jednoducho „slovanský”. Slovník registruje aj výraz «slovienčina» ako *zriedkavý* pre označenie „starslovien- činy”.<sup>40</sup> **Pravidlá slovenského pravopisu** a iné menšie slovenské slovníky tieto výrazy vôbec neregistrujú. Ba nemá ich ako osobitné heslá ani ES. Ak teda «Slovien» nie je nič iné ako zastarané synonymum pre dnes v slo- venskom jazyku bežný tvar „Slovan”, naozaj nevedno, prečo by sa on mal znova uvádzať najmä do vedeckej literatúry, ktorej úlohou je objasňovať ešte nejasné prob- lémy, a nie vnášať konfúziu do jasne formulovaných zistení.

Dnes totiž z historického hľadiska nieto pochybnosti: „**Es hat in der Geschichte niemals ein ‚slavisches‘ Volk als Träger eines ‚slavischen‘ Staates gegeben**”.<sup>41</sup> Teda ani stará Morava nemohla byť «slovanským» štá- tom. Ak už „vklínenie Avarov medzi západných a juž-

ných Slovanov (...) vytvorilo bázu pre postupnú národnostnú diferenciaciu našich predkov",<sup>42</sup> ako to dokázal J. Dekan v roku 1976,<sup>43</sup> tak potom 9. storočie muselo už najšť obyvateľov Slovenska v takom pokročenom štádiu etnickej diferenciacie,<sup>44</sup> že nie je správne označovať ich iba spoločným názvom „Slovania”.<sup>45</sup> Aj keď si slovenskí obyvatelia Moravskej ríše na rozdiel od všetkých ostatných slovanských kmeňov stredoeurópskeho priestoru zachovali spoločné označenie Slovanov ako svoje vlastné etnonymum, na náležité zvýraznenie ich národnej osobitosti treba používať ten termín, ktorý sa historicky uplatnil na jednoznačné vymedzenie výsledku oného procesu etnickej diferenciacie, teda Slovák, Slováci. Na zvýraznenie historickej kontinuity úplne stačia podnes zachované pôvodné formy Slovenka, Slovensko a adjektívum *slovenský*.

### Neodôvodnená výnimka

Tento metodologický postup možno konštatovať u všetkých ostatných slovanských národov. Tak napríklad Česi, u ktorých etnogenetický proces prebiehal so značným oneskorením oproti Slovákovi – veď ešte v prameňoch z 9. – 10. storočia kolektívne sú označovaní iba ako slovanskí obyvatelia územia «Bojohaemum» (*Behaimi, Beheimi, Beheimare, Bethaimare, Beheimare, Behaimi, Behemi, Behemenses, Behemani, Bethemini, Bandžim, Benwinitha* a pod.)<sup>46</sup> a v dokumente o založení pražského biskupstva z roku 1086 sú označovaní menami dva-

nástich kmeňov, ku ktorým Kosmas pridáva šesť ďalších, a len posledným z nich sú „Čechové“<sup>47</sup> – všetky tie rozličné termíny v stredovekých prameňoch dôsledne prekladajú svojím neskoršie utvoreným kolektívnym etnonymom *Češi* a choronymom *Česko, Čechy*.

Celkom analogicky postupujú aj Poliaci. Ich etnogenéza postupovala takmer paralelne s českou a ich pôvodný názov bol – podobne ako u Slovákov – *Polani (Polani, Poloni, Polonienses, Bolii, Poljane)*, ktorí sa na rozhraní 14. a 15. storočia zmenil na *Polak*, v slovenčine neskôr *Poliak*.<sup>48</sup> Tak štátotvorne, ako aj nábožensko-cirkevne – s čím súvisel bezpochyby aj proces etnogenézy – sa organizovali Poliaci o viac než jedno storočie neskôr ako Slováci.<sup>49</sup> Nikomu však ani zo slovenských jazykovedcov nenapadne prekladať stredoveké dokumenty až do 15. storočia, prípadne označovať až do toho času *Poljakov* ako «*Polane*», ale všetci hovoria jednoducho a logicky o *Poliakoch*.

O Bulharoch je všeobecne známe, že ich sedem turanských kmeňov iba koncom šesťdesiatych rokov 9. storočia sa politicky zjednotilo a založilo svoj naddunajský štát. Podrobili si už prv sa tam usadivších Slovanov a iba v roku 865 prijali kresťanstvo.<sup>50</sup> Vtedy započatý proces ich jazykovej asimilácie slovanským etnickým elementom (ktorý však prevzal ich turanské etnonymum i pre seba) prebiehal ešte aj v prvej polovici 10. storočia.<sup>51</sup> Celkom správne však nielen bulharskí,<sup>52</sup> ale aj slovenskí historici používajú toto etnonymum «*Bulhari*» hovoriac o tomto etniku už od samých počiatkov jeho historickej existencie.

Ešte markantnejšie je to vo vzťahu k Maďarom. Kým Slováci mali už za sebou aspoň jedno storočie vyššej spoločenskej, kultúrnej i teritoriálnej organizácie,<sup>53</sup> ktorá sa nemohla neodraziť aj ako akceleračný faktor ich etnogenézy, a aspoň pol storočia boli už pod vplyvom inštitucionálne organizovaného kresťanstva<sup>54</sup>, ďalšieho to prvoradého akceleračného faktora procesu etnogenézy, neskorší maďarský národ pozostával ešte z ôsmich kočovne žijúcich a len vo funkcii agresívnych vojenských prepadov organizovaných ugrofínskych a iných kmeňov. Pramene z 10. – 11. storočia ich označujú ako Ungari (*Ungri, Unkarí, Ugru, Hungarii, Hunni, Hwenen, Megera, al-Madžharí, Maegari, Tourkoi*).<sup>55</sup> Napriek tomu aj slovenskí historici neváhajú už v 10. storočí označovať ich ako „staromaďarské etnikum“<sup>56</sup> alebo jednoducho „starí Maďari“<sup>57</sup>, kým v tej istej súvislosti označujú Slovákov iba ako „slovanské obyvateľstvo sídliace na území Slovenska“<sup>58</sup> prípadne ako „Slovienov“<sup>59</sup>. Prečo nehovoria analogicky dôsledne o „starých Slovákoch“?

Príkladov by sme mohli citovať veľmi veľa: hemží sa nimi slovenská vedecká i vulgarizačná literatúra. Obmedzíme sa tu iba na jeden poukaz, z ktorého očividne vyplýva zbytočnosť a konfúznosť výrazov „Slovieni“, „sloviensky“, „starosloviensky“ a pod. Tak v známej knihe *Život a dielo Metoda prvoučiteľa národa slovienskeho* – kde už v titule knihy sa predstavuje nikdy neexistujúci „národ sloviensky“ – čítame:

– „... cisár, spoznajúc bystrosť jeho, dal mu spravovať kniežatstvo *slovienske* (...) akoby predvídal, že ho bude



chcieť poslať *Slovienom* za učiteľa" (s. 27). Trocha nižšie však:

– (Metod) „odišiel do štátnej služby v *slovanskej oblasti*" (s. 30).

– „Konštantín a Metod bezpečne ovládali slovan-  
ský jazyk" ale „prekladali do *staroslovienskej* " (s. 28).  
Výsledok ich námah bol však zase „*slovanský preklad*" (s.  
28), „*slovanský* bohoslužobný jazyk a *slovanské* bohoslu-  
žobné knihy" (s. 35).

Ale po ich schválení v Ríme, „Cyril, ktorý pre usku-  
točnenie idey o *slovanskom* bohoslužobnom jazyku toľ-  
ko urobil" (s. 35), lúčiac sa s bratom Metodom použil  
„*starosloviensky výraz*" (s. 36).<sup>60</sup>

Aj v nasledujúcej kapitole iný autor napriek tomu,  
že ohľadom tzv. moravizmov-panonizmov v staroslo-  
vanských pamiatkach ruskej redakcie správne vyhla-  
suje: „O niektorých moravizmoch-panonizmoch v texte  
Života Metoda možno dosť preukázne tvrdiť, že sú to  
slovakizmy „ (s. 46), ktoré pochádzajú „zo slovenskej ja-  
zykovej sféry" (s. 48), v texte príspevku píše:

– „*staroslovienska* reprodukcia buly pápeža Hadriána"  
(s. 45)

– „*slovienska* liturgia" (s. 45, 69, 70, 194, 195, 196, 197)

– „*sloviensky* obrad" (s. 72), ale aj „*starosloviensky* obrad"  
(s. 71, 72)

– „*slovanská* liturgia" (s. 194, 195), ale aj „*staroslovienska*  
liturgia" (s. 198)

– „*slovanské* písmo", ale tiež „*slovienske* písmo" (s. 56, 68)

– „*slovanská* literatúra" a „*slovanská* kultúra" (s. 47)

- „starosloviencina“ (str .48, 68), ale: „slovanský jazyk“ (s. 68)
- „slovienski učitelja“ (s. 49), ale: „slovanská misia“ (s. 67)
- „slovienske evanjelium“, „slovienske knihy“ (s. 57, 196), ale aj: „slovanské knihy“ (s. 68) a „starosloviensky misál“ (s. 197)
- „kniežatstvo slovienske “ (s. 55), ale aj „kniežatstvo slovanské “ (s. 67) vo vzťahu na ten istý predmet.
- „slovienske duchovenstvo“ (s. 69, 70).<sup>61</sup>

V tom istom texte, kde sa absolútne nenachádzajú termíny *Slovák*, *slovenský*, nasledujúce kapitoly sa hemžia výrazmi „Čech, Česi“, „český štát“, „Čechy“, a už vo vzťahu na 9. storočie (s. 137), napriek tomu, že aj český historik objektívne konštatoval, že „až do roku 872 zůstává nám česká historie beze jmen“.<sup>62</sup> Ba aj tam, kde sa reprodukuje v slovenskom preklade staročeský text *Život svatých Crha a Strachoty* zo 14. storočia, v ktorom sa už nachádza aj novší tvar „Slovák“<sup>63</sup>, súčasný slovenský autor poznamenáva: „Ktoré slovanské etnikum sa tu nazýva Slovák, Slováci, nedá sa jednoznačne zistiť.“ (s. 143). Aby sa len vyhol použitiu etnonyma Slovák, musí sa uchýľovať aj k takýmto slovným akrobatizmom: „Gorazd, najvzdelanejšia osobnosť nitriansko-moravského duchovenstva domáceho, nitrianskeho pôvodu.“ (s. 195).

Orientovať sa v podobnom terminologickom chaosu nie je naozaj ľahko. U vedeckých pracovníkov iných národov sa postupuje celkom ináč. Ak napríklad v starom gréckom texte z 13. storočia ochridský arcibiskup

Demetrios označuje sv. Metoda ako vychovávateľa „mýzijského ľudu“, bulharský historik v príspevku určenom pre širokú zahraničnú verejnosť neváha podať takého vysvetlenie: „*L'écrivain byzantin se servait, en occurrence, de l'appellation 'peuple de Mésie' pour designer le peuple bulgare.*“<sup>64</sup> Ako sme už spomenuli, celkom tak postupujú aj českí historici a filológovia, ktorí ak nájdu napríklad v *Chronicon Moissiacense* výraz „ad Beu-Winides“, nerobia si nijaké zbytočné problémy, ale ho preložia: „*proti českým Vinidům*“,<sup>65</sup> hoci všetci vieme, že na začiatku 9. storočia, na ktorý sa ten text vzťahuje, nebolo ešte nijakého českého etnika, tým menej českého štátu. Veď i český historik kladie počiatok procesu vznikania českého štátu do rokov 885 – 889.<sup>66</sup> Podobne nik nepopiera Srbom, aby výraz „*Slavorum rex*“, ktorým sa v prameňoch označuje ich knieža Mihail (1051-1081), prekladali ako „srbský kráľ“. Podobnými poukazmi by sme mohli zaplniť celé strany.

Kde však väzí pravá príčina tejto bojzlivej a konfúznej terminológie mnohých slovenských autorov?

## Praetium operis pána Polívku

Ako sme už naznačili, výrazy „Slovien“, „slovien-sky“ začali používať predovšetkým slovenskí filológovia. Tí však všetci bez výnimky vyšli zo známej „Pražskej školy“, o ktorej je už dnes aj celkom „úradne“ známo, že bola jedným z najúčinnejších nástrojov, ktorými si poslú-

hoval český mikroimperializmus na propagovanie svojej ideologickej fikcie „československého národa“. Po vzniku Česko-Slovenska v roku 1918, ktoré tiež bolo čoskoro úradne premenované na „Československo“, zákon č. 122/1920 sankcionoval aj neexistujúci „československý jazyk“ ako úradný jazyk nového štátneho útvaru.<sup>67</sup> Predstavitelia pražskej filologickej školy pohotovo vyfabrikovali na „vedecké podmurovanie“ tejto fikcie „československý jazyk“, ktorého retrospektívnu projekciu nazvali „pračeskoslovenským jazykom“.<sup>68</sup>

V rámci tejto koncepcie nebolo jednoducho miesta pre osobitný slovenský jazyk – ako ani pre slovenský národ – ak len nie ako nárečie českého jazyka, ktorým hovorila „slovenská vetev“ českého národa. Pretože však každý národ sa usiluje „poodhaliť starinu zamútenú neprehľadnými tmami vekov“ (J. M. Hurban), logika nejestvovania slovenského národa nemohla pripustiť jeho dávnu existenciu, tobôž ešte jeho politický, kultúrny a náboženský primát v priestore západných Slovanov v 9. a 10. storočí. Preto vyšiel z pražskej filologickej školy pokus o vytretie Slovákov z najstarších dejín Slovanov uvedením fikcie akýchsi „Slověnov“ a ich „slověnského jazyka“.

Prvý a rozhodujúci krok v tomto smere urobil Gebauerov žiak Jiří Polívka v roku 1883 – teda vo vrcholnom období českého „slovákofilstva“ – keď v *Slovanskom sborníku* uverejnil článok „Kterým jazykem psány jsou nejstarší památky jazyka slovanského – **starobulharsky** či **staroslovensky?**... (Zvýraznenie je moje.) V tomto člán-

ku Dr. Polívka navrhol, aby sa v češtine namiesto dovtedajšieho všeobecne užívaného termínu „jazyk staroslovenský“ – ktorým sa správne prepisovali v starých dokumentoch sa vyskytujúce výrazy **jęзык' словѣн'ск'** či **словјанск'**, ale aj **jęзык' sloven'sky** – začalo písať „**staroslověnský**“. Uvedením tejto typicky a takmer výlučne českej grafémy do transkripcie adjektíva označujúceho jazyk, ktorým kázali a písali Konštantín a Metod, celkom nebadane sa utvoril akýsi optický súvis medzi češtinou a týmto najstarším kultúrnym jazykom Slovanov. Ak sa k tomu pridá už dávno formulovaný mýtus o tzv. *translatio regni*,<sup>69</sup> ktorým boli úspešne potlačované staré národné tradície najmä u moravských Slovákov<sup>70</sup>, je možno hypotézovať skutočný nepriznaný cieľ tejto zdanlivo malichej ortografickej novoty: prispieť k potlačeniu starých národných tradícií aj u Slovákov v Uhorsku a pripraviť tak pôdu na asimilovanie všetkých Slovákov do „československej“ etnickej i jazykovej jednoty. Nepriamo to dosvedčuje aj bezprostredné adoptovanie tohto návrhu prakticky všetkými významnými českými slavistami, hoci návrh vyšiel od ich celkom mladého žiaka v jeho prvej publikovanej práci.

Počnúc Poliakmi Polívkova novota narazila však na kritické odmietnutie tejto vedecky nijako neodôvodnenej grafickej formy, takže jeho spôsob transkripcie ostal dosiaľ obmedzený takmer výlučne na areál českého jazyka.<sup>71</sup>

Pod priamym vplyvom tohto úzu Pražskej školy na nej spočiatku úplne závislí slovenskí slavisti obdobia

medzi prvou a druhou svetovou vojnou spolu s koncepciou „československej jazykovej jednoty“ preberali materiálne aj tento český neologizmus v jeho pôvodnej forme, teda s českou grafémou „ě“, ktorú slovenská abeceda nepozná. Neskôr, najmä v období prvej Slovenskej republiky, namiesto kritického odmietnutia za príkladom ostatných slovanských i neslovanských filológov (až na niekoľkých Pražskou školou ovplyvnených výnimiek), slovenskí filológovia a slavisti začali používať „poslovenčené“ tvary „Slovieni“, „sloviensky“.

Používanie týchto výrazov – ktoré nemajú ani z historického, ani z filologického hľadiska nijaké vedecké opodstatnenie<sup>72</sup> – ako sme aj na citovaných príkladoch ukázali, nijako neprispieva ani ku presnosti, ani k jasnosti výkladu, ale vedie skôr k citeľnej konfúzii pojmov a nimi označovaných realít. Bolo by iba ziskom pre slovenskú vedeckú terminológiu, keby sa i slovenskí slavisti a iní vedecí a publicistickí pracovníci konečne zbavili tohto historického balastu čechoslovakistickej Pražskej školy a nasledovali príklad všetkých ostatných slovanských kolegov adoptujúc jasnú terminológiu **Slovan – Slovania – slovanský a Slovák – Slováci – slovenský**. Na potrebné rozlišovanie historických fáz vývoja stačia úplne – ako je to u iných národov – náležité adjektíva (najstarší, starý, stredoveký a pod.). Túto jednoduchú, jasnú a historicky aj filologicky fundovanú terminológiu dôsledne používal vo svojich vedeckých a vulgarizačných dielach jeden z najsolídnejších znalcov najstarších slovenských dejín, profesor na Pápežskom

Orientálnom Inštitúte v Ríme, dr. Michal Lacko (1920 – 1982) <sup>73</sup> a používajú ju aj iní od Pražskej školy nezávislí slovenskí vedeckí pracovníci nielen v zahraničí, ale pomaly už aj na Slovensku.

Ako prvý ešte neistý krok zjavujú sa totiž aj takéto bizarné formy: „Slov(i)eni, slov(i)ensky a pod.

## Na záver

Nemožno sa tu obširnejšie pozastaviť pri všetkých jednotlivých argumentoch, ktoré nám dnes prístupné pramene a bohatá vedecká historická, archeologická i filologická literatúra s ich pomocnými vedami dávajú k dispozícii, aby sme si mohli dať odpovede vedeckej istoty, prípadne solídne podložených hypotéz na otázku, ktorú sme si položili na začiatku tejto rozpravy. Ale na základe toho, čo sme si tu v krátkosti načrtli a čo sa dá vyťažiť z citovanej i tu explicitne neuvedenej literatúry, môžeme sa pokúsiť o formulovanie odpovede v niekoľkých základných bodoch.

Územie, ktoré sa v najstarších i v neskorších prameňoch označuje ako Morava (ale aj inými názvami, ako „kráľovstvo Rastislava“, „Mýzia“, „západná Mýzia“ a i.) sa rozprestieralo od dnešnej Českomoravskej vysočiny až po horný tok rieky Tisy, a od karpatského oblúka až po Dunaj na území dnešného Dolného Rakúska so severnou časťou panónskej nížiny (pozri mapku č. 1). Najväčšia časť toho územia tvorí aj dnes územie Slovenskej republiky.

Celé to územie možno už od konca 4., iste od 5. – 6. storočia bolo obývané slovanskými kmeňmi predovšetkým západnej, ale čiastočne aj južnej migračnej vlny.

Toto slovanské obyvateľstvo, ktorého sídlisková kontinuita na tomto území je historicky aj archeologicky dokázaná, počnúc od 7. storočia začalo prekonávať kmeňové zriadenie a vstúpilo do integračného procesu vyšších foriem hospodárskeho, spoločenského, vojenského, politického i kultúrneho života. Aspoň od začiatku 9. storočia začalo prijímať aj kresťanské náboženstvo. Tento integračný proces podmieňoval etnickú diferenciáciu a dosiahol mimoriadnu intenzitu v 9. storočí utvorením ranofeudálneho štátneho útvaru, zvaného Morava.

Výsledkom tohto historického vývoja na území Slovenska je utvorenie sa osobitnej etnickej individuality, ktorá sa už vtedy jasne odlišovala od ostatných susedných i vzdialenejších slovanských kmeňov a etnických celkov napriek tomu, že si zachovala ako vlastné etnonym všeobecný názov Slovanov „Sloven, Slovän alebo Slovjan“ (od 14. – 15. storočia „Slovák“, ale „Slovenka“, „slovenský“, a neskôr „Slovensko“).

Preto možno celkom oprávnene tvrdiť, že dejiny Slovákov sa začínajú príchodom ich slovanských predkov na územie starého Slovenska, na ktorom sa toto slovanské etnikum postupným procesom etnogenézy diferencovalo a vyvinulo do osobitného kultúrneho a politického spoločenstva slovenského národa.

Pred vyše polstoročím slovenský historik napísal: „Slovenský vedec má vyznačenú svoju úlohu, ktorá po-



zostáva v neustálej obrane, v príprave k nej a potom, a na to by sa nemalo zabúdať, v revízii (v uvádzaní na pravú mieru) hodnôt a bojových prostriedkov, používaných proti nám a našim existenčným záujmom národným. Syntéza oboch úloh obranne-tvorivej i revízne-kritickej bude znamenať vždy hlavný prínos a pokrok v našom kultúrnom podnikaní.”<sup>74</sup> Ak pozorne sledujeme našu novú i najnovšiu vedeckú literatúru, musíme uznať, že napriek toľkým a takým zmenám politického, hospodárskeho i kultúrneho rázu, ktoré sa odvtedy udiali na Slovensku, slová Dr. Bokesa si zachovávajú ešte stále úplnú platnosť a aktuálnosť. Slovenskí historici, archeológovia i jazykovedci vykonali za tieto posledné desaťročia úctyhodný kus práce a neraz dosiahli veľmi pozoruhodné, ba až neočakávané výsledky.

Nikdy v dejinách tieto vedné odbory na Slovensku neboli ešte tak solídne organizované a vybavené kvalifikovaným a početným personálom i materiálnymi prostriedkami, ako donedávna boli a relatívne sú aj v súčasnosti. Napriek tejto pozitívnej, potenciálne až optimálnej situácii nebola však dosiaľ uspokojivo spracovaná problematika etnogenézy slovenského národa;<sup>75</sup> ale ani čiastkové dôležité vedecké zistenia na poli tejto tematiky neboli ich autormi formulované s jednoznačnou terminologickou jasnosťou, ani náležite sprístupnené širšej svetovej vedeckej spopolitosti.

Bezpochyby hrali pritom určitú úlohu nielen tvrdo podmieňujúca politická situácia, ale aj akýsi *metus reverentialis*, ktorý slovenskí vedci zdedili voči svo-

jim niekdajším učiteľom a potom kolegom z Prahy a z Budapešti. Sú náznaky, že mladšia generácia slovenských historikov sa bude pohybovať slobodnejšie aj v tomto ohľade.

Ale najhlbšou príčinou tohto stavu bolo akiste historické nešťastie Slovákov, že po takých sľubných začiatkoch v 9. storočí, v nasledujúcich dvoch storočiach postupne stratili svoju vlastnú politickú a mocenskú organizáciu, svoj nezávislý národný štát. Lebo „pravda a práva národov bez moci nemajú garanciu svojho jestvovania“ – ako to už pred viac než sto rokmi napísal jeden z hlavných osnovateľov „Žiadostí“ z roku 1848 i „Memoranda slovenského národa“ z roku 1861, Štefan Marko Daxner.<sup>76</sup>

## POZNÁMKY

- <sup>1</sup> Pozri *Magnae Moraviae fontes historici*. – Praha - Brno, 1966 – 1977, zv. V., *passim*. (v ďalšom MMFH).
- <sup>2</sup> DOSTÁL B.: *Das Vordringen der Grossmährischen materiellen Kultur in die Nachbarländer*. In: *Magna Moravia. Sborník k 1100. výročí příchodu byzantské misie na Moravu*. – Praha, 1965, s. 367.
- <sup>3</sup> „Nitrianske kniežatstvo nechápeme ako náhodný útvar, ktorý vznikol z ničoho, ale ako výsledok dlhšieho hospodárskeho, politického i vojenského procesu, začínajúceho na strednom Dunaji už v 6. storočí, keď na toto územie a na priľahlú Moravu lokalizujeme i Samovu ríšu.” KOLNÍK T.: *Príchod Slovanov*. In: *Slovensko. Dejiny*. – Bratislava, 1971, s. 172.
- <sup>4</sup> VAVŘÍNEK V.: *Církevní misie v dějinách Velké Moravy*. – Praha, 1963, s. 145
- <sup>5</sup> Kontinuitu osídlenia severných oblastí Slovenska, ktoré v 9. a začiatkom 10. storočia tvorili súčasť moravskej štátnosti na základe výskumu a kritického prehodnotenia súdobých písaných prameňov, ako aj archeologických a jazykovedných informácií presvedčivo dokázal JÁN BEŇO. In: *Osídlenie severného Slovenska*. – Košice, 1985. Porov. aj prehľadný súpis a charakteristiky archeologických nálezov. In: *Významné slovanské náleziská na Slovensku*. – Bratislava, 1978.
- <sup>6</sup> KUČERA M.: *Velká Morava a začiatky našich národných dejín*. In: *Historický časopis*. – Bratislava, 33, 1985, 2, s. 163 – 199
- <sup>7</sup> *Meyers Lexikon*, siebente Aufl. – Leipzig, 1929, zv. XI, s. 338.
- <sup>8</sup> *Der Grosse Brockhaus. Handbuch des Wissens in zwanzig Bänden* – Leipzig, 1934, zv. XVII, s. 484.

- <sup>9</sup> „Slowacy... Obecne swe siedziby zajeli S. okolo VII. w. po Chr.” *Wielka ilustrowana Encyklopedja powszechna*. – Kraków, s.a., zv. XVI, s. 95.
- <sup>10</sup> *Der Neue Brockhaus. Allbuch in vier Bänden und einem Atlas*. – Leipzig, 1942, zv. IV, s. 231.
- <sup>11</sup> *Schweizer-Lexikon in sieben Bänden*. – Zürich, 1948, zv. VI, s. 1411.
- <sup>12</sup> *Der Grosse Herder. Nachschlagewerk für Wissen und Leben. Fünfte, neugearbeitete Aufl. von Herders Konversationslexikon*. – Freiburg i.Br., 1956, zv. VIII, s. 786.
- <sup>13</sup> „La regione storica della Slovacchia trae il suo nome dalle popolazioni slavo-occidentali **che nel sec. 6° passarono i Carpazi e vi si insediarono stabilmente**, con centro poi il principato di Nitra”. *Dizionario enciclopedico italiano*. – Roma, 1960, zv. XI, s. 371. Ten istý text preberá i novšia *Lessico universale italiano di lingua, lettere, arti, scienze e tecnica*. – Roma, 1979, zv. XXI, s. 206.
- <sup>14</sup> *Encyclopaedia Britannica. A New Survey of Universal Knowledge*. – Chicago - London - Toronto, 1961, zv. XXII, s. 799.
- <sup>15</sup> *Meyers Neues Lexikon in acht Bänden*. – Leipzig, 1964, zv. VII, s. 553.
- <sup>16</sup> *Grand Larousse encyclopédique en dix volumes*. – Paris, 1964, zv. IX, s. 862.
- <sup>17</sup> Hrsg. SEIBERT von Gerd u. WENDELBERGER Erhard. – Stuttgart, 1972, zv. X, s. 4474.
- <sup>18</sup> „Gli Slovacchi debbono aver occupato la regione fra il VI e VII secolo provenendo dai Carpazi”. *Grande Dizionario Enciclopedico UTET*. – Torino, 1972, zv. XVII, s. 390.
- <sup>19</sup> *Das moderne Lexikon in zwanzig Bänden*. – Berlin - München - Wien, 1972 – 1973, zv. XVII, s. 244.
- <sup>20</sup> *The New Encyclopaedia Britannica in 30 volumes. Micropaedia, volume IX*. – Chicago - London - Toronto - Geneva

- Sydney - Tokyo - Manila - Seoul - Johannesburg, 1974, s. 275. Takmer doslovne preberá tieto údaje aj novšia *The Macmillan Encyclopedia*. – London, 1981, s. 1126.
- <sup>21</sup> „**Slovaquie. Histoire. La tribu slave des Slovaques s’installe dans le pays au VII s.**“ – *Pluridictionnaire Larousse. Dictionnaire encyclopédique de l’enseignement*. – Paris, 1977, s. 1284.
- <sup>22</sup> *Knaurs Lexikon A – Z*. – München - Zürich, 1978, s. 853; *Das Neue Universal-Lexikon. Nachschlagewerk in drei Bänden*. – Köln, 1979, zv. III, s. 1784.
- <sup>23</sup> *Encyclopaedia Universalis*. – Paris, 1980, zv. XIV, s. 1070.
- <sup>24</sup> *Enciclopedia Europea*. – Milano, 1980, zv.X, s. 644.
- <sup>25</sup> *Lexikon der Weltgeschichte. Von der Vorzeit bis zur Gegenwart*. – Bayreuth, 1984, s.1327.
- <sup>26</sup> *Meyers Grosses Universallexikon*. – Mannheim - Wien - Zürich, 1985, zv. XIV, s. 110.
- <sup>27</sup> Tamtiež, s. 107.
- <sup>28</sup> *GranddictionnaireencyclopédiqueLarousse*. – Paris, 1985, zv.IX, s. 9634.
- <sup>29</sup> *Ilustrovaný encyklopedický slovník*. – Praha, 1982, zv. III, s. 312. **Českí autori** tu nepoužívajú komplikované opisy ani výrazy „Slověni, Slovieni“ a pod., ale **hovoria o Slovencu a o Slováku**.
- <sup>30</sup> GRÉBERT, A.: *Die Slowaken und das Grossmährische Reich. Beitrag zum ethnischen Charakter Grossmährens*. – München, 1965.
- <sup>31</sup> *Słownik starożytności słowiańskich*. – Wrocław - Warszawa - Kraków, 1967, zv. III, s. 291.
- <sup>32</sup> RUTTKAY, A.: *Problematika historického vývoja na území Slovenska v 10. – 13. storočí z hľadiska archeologického bádania*. In: POULÍK, J. – CHROPOVSKÝ, B. a kolektív: *Velká Morava a počátky československé státnosti*. – Praha - Bratislava, 1985, s. 147.

- <sup>33</sup> Porov. ĎURICA, M. S.: *Die historische und sprachwissenschaftliche Entwicklung der slowakischen Sprache*. – München, 1981; *La lingua slovacca. Profilo storico-filologico con guida bibliografica*. – Padova, 1983; *Dedičstvo sv. Cyrila a Metoda v dejinách slovenského národa*. – Padova, 1984 a *Slovenský národ a dielo sv. Metoda*. – Padova, 1986.
- <sup>34</sup> RATKOŠ, P.: *Kontinuita slovenského osídlenia v 9. – 11. storočí*. In: *Slovenský ľud po rozpade Veľkomoravskej ríše*. – Bratislava, 1984, s. 13 – 38.
- <sup>35</sup> MARSINA, R.: *O osídlení Slovenska od 11. do polovice 13. storočia*. In: *Slovenský ľud po rozpade Veľkomoravskej ríše*. – Bratislava, 1984, s. 39 – 60.
- <sup>36</sup> *Encyklopédia Slovenska*. – Bratislava, 1977 – 1982, zv. VI, 1982, s. 274.
- <sup>37</sup> ES. zv. VI, s. 275.
- <sup>38</sup> ES. zv. V, s. 274.
- <sup>39</sup> ŠKULTÉTY, J.: *Sketches from Slovak History*. – Middletown, Pa., 1930, s. 30.
- <sup>40</sup> *Slovník slovenského jazyka*. – Bratislava, 1964, zv. IV, s. 120.
- <sup>41</sup> STÖKL, Günther Prof. im Vorwort zu: BUJNOCH, J. (Hrsg.), *Zwischen Rom und Byzanz. Leben und Wirken der Slawenapostel Kyrillos und Methodios nach den Pannonischen Legenden und der Klämensvitae. Bericht von der Taufe Russlands nach der Laurentiuschronik*. – Graz - Wien - Köln, 1972, s. 8.
- <sup>42</sup> CHROPOVSKÝ, B.: *Včasnოსlovenský a predveľkomoravský vývoj na území Československa*. In: *Velká Morava a počátky československé státnosti*. – Praha - Bratislava, 1985, s. 91.
- <sup>43</sup> DEKAN, J.: *Velká Morava. Doba a umenie*. – Bratislava, 1976, s. 34.
- <sup>44</sup> „Existence moravského státního útvaru nejen diferencovala jeho etnikum od sousedních, ale i umožňovala formování národnosti“ (podľa neho „moravskej“).

- HAVLÍK, L. E.: *Velká Morava v kontextu evropských a obecných dějin*. In: *Velká Morava a počátky československé státnosti*. – Praha-Bratislava, 1985, s. 189.
- <sup>45</sup> „Comme on le sait, c'était l'époque où l'ancienne communauté des Slaves avait été depuis longtemps fragmentée au plan ethno-territorial et ethno-culturel. On était en présence de différents états et nations slaves, chacun d'eux ayant sa conscience nationale spécifique et sa langue particulière” ANGELOV, D.: *L'oeuvre de Méthode en Bulgarie*. In: *Bulgarian Historical Review*. – Sofija, 13, 1985, 2, s. 6.
- <sup>46</sup> MMFH, I – IV, *passim*.
- <sup>47</sup> Porov. NIEDERLE, L.: *Manuel de l'antiquité slave*. – Paris, 1923, zv. I, s. 158–159.
- <sup>48</sup> Porov. VARSÍK, B.: *Zo slovenského stredoveku*. – Bratislava, 1972, s. 134.
- <sup>49</sup> „Podobné postavení (ako Moravská ríša Svätoplukova) získal poľský a uherský štát až o viac ako sto rokov později a český dokonca ešte za mnohým dlhším dobou.” HAVLÍK, L. E.: *O politických osudoch a zahraničných vzťahoch štátu a ríše Moravanů*. In: RATKOŠ, P. (ed.): *O počiatkoch slovenských dejín* – Bratislava, 1965, s. 124.
- <sup>50</sup> ANGELOV, D.: *Die Entstehung des bulgarischen Volkes*. – Berlin, 1980, s. 98 a nasl.
- <sup>51</sup> Porov. TANAOCSA, N. S. – TEOEOI, T.: *L'extension de la domination bulgare au nord du Danube aux VIIIe – Xe siècles*. In: *Etudes balkaniques*. – Sofija, 4, 1984, s. 110 – 120.
- <sup>52</sup> Porov. *Istorija na B'lgarija v četrinadaset toma*. Tom vtori. *P'rna b'lgarska d'ržava*. – Sofija, 1982, *passim*.
- <sup>53</sup> „Die Gesamtheit der materiellen Kultur Grossmährens, besonders seines Kerngebietes, war mit ihrem Niveau der Kultur anderen westslawischen Länder um ein halbes, ein ganzes oder sogar um anderthalb Jahrhunderte voraus, was durch solche Produktionsbereiche, wie das Gold-

und Silberschmiedehandwerk, das Töpferhandwerk, die monumentale christlich-sakrale Baukunst und nicht zuletzt auch auf dem Gebiet der geistigen Kultur genügend bezeugt wird." JAŽDŽEWSKI. K.: *Urgeschichte Mitteleuropas*. – Wrocław, 1984, s.469.

<sup>54</sup> „Vers le milieu du Ie siècle, le christianisme possédait déjà un status de religion d'Etat en Moravie” – konštatuje bulharský historik akademik ANGELOV, Dimitar: *L'oeuvre de Méthode en Bulgarie*. In: *Bulgarian Historical Review* – Sofija, 13,1985, 5, s.6.

<sup>55</sup> Porov. MMFH. zv. I – V, *passim*.

<sup>56</sup> CHROPOVSKÝ, B.: *Významné slovanské nálezišká na Slovensku*. – Bratislava, 1978, s.10.

<sup>57</sup> ES. zv. VI, s. 280. Ešte očividnejšie sa prejavuje tento ničím neopodstatnený terminologický kontrast v tomto novšom texte: „Obyvateľstvo celého územia Slovenska, ale aj niektorých južných priľahlých oblastí (južný Abov, Boršod a Novohrad) bolo nepochybne od začiatku 10. stor. *slovanské*, konkrétnejšie *západoslovanské*. Potom začali na toto územie postupne prenikať a sa tu aj trvalo usadzovať *starí Maďari*.” A trocha nižšie: „Ostatné územie Slovenska bolo v absolútnej prevahe obývané *predkami dnešných Slovákov*. *Maďari* hrali na tomto území...” MARSINA, R.: *O osídlení Slovenska od 11. do polovice 13.storočia*. In: *Slovenský ľud po rozpade Veľkomoravskej ríše*. – Bratislava, 1984, s. 53 a 55. (Zvýraznenia kurzívkou sú moje.) Potom sa nemožno veľmi čudovať, ak v diele publikovanom v sérii *Studia historica* Maďarskej akadémie vied v nemeckom jazyku, teda určenom pre širokú svetovú vedeckú pospolitost, čítame: „So werden z. B. zahlreiche slawische Wörter der Landnahmezeit aus der slowakischen Sprache abgeleitet, obgleich das slowakische Volk und die slowakische Sprache erst Jahrhunderte später entstanden...” GYÖRFFY, G.: *Wirtschaft und Gesellschaft der Ungarn um die Jahrtausendwende*. – Budapest, 1983, s.21. (Ako možno



odvádzať jazykové výpožičky z jazyka, ktorý vznikne až o niekoľko storočí neskôr, to by musel maďarský historik jazykovedcom, ale i normálne logicky mysliacim čitateľom vysvetliť.)

- <sup>58</sup> CHROPOVSKÝ, B., c. d., s.10.
- <sup>59</sup> ES. zv. VI, s.279.
- <sup>60</sup> PAULINY, E.: *Metodov život v rekonštrukcii*. In: *Život a dielo Metoda prvoučiteľa národa slovienskeho*. – Bratislava, 1985 (Zvýraznenia kurzívou sú v týchto citátoch moje).
- <sup>61</sup> ONDRUŠ, Š.: *Metodovo dedičstvo u južných Slovanov*. In: *Život a dielo Metoda prvoučiteľa národa slovienskeho*. – Bratislava, 1985.
- <sup>62</sup> TUREK, R.: *Slavníkovci a jejich panství*. – Hradec Králové, 1982, s. 108.
- <sup>63</sup> „Charvaty a Slováci“, MMFH. zv. II, s. 315.
- <sup>64</sup> ANGELOV, D., c.d., s. 8.
- <sup>65</sup> MMFH. zv. I, s. 60.
- <sup>66</sup> Porov. TŘEŠTÍK, D.: *Bořivoj a Svatopluk – vznik českého státu a Velká Morava*. In: *Velká Morava a počátky československé státnosti*. – Praha - Bratislava, 1985, s. 293.
- <sup>67</sup> Porov. ĐURICA, M. S.: *Die historische und sprachwissenschaftliche Entwicklung der slowakischen Sprache*. – München, 1981, s. 9 a nasl.
- <sup>68</sup> TRÁVNÍČEK, F.: *Historická mluvnice československá*. – Praha, 1935, s. 23 a *passim*.
- <sup>69</sup> „Regnum Moraviae...reintegratum est et in Bohemiam translatum.“ Tzv. *Dalimilova kronika*, kap.24.
- <sup>70</sup> „Počínaje vlastní Moravou, nutno konstatovat, že staré kulturní, politické a ideologické tradice spjaté se jmény Rostislava, Svatopluka, Konstantina, Metoděje, Gorazda byly většinou v průběhu věků potlačeny importovanými tradicemi jednak z Čech (např. václavskou), jednak z Panonie (štěpánskou na Slovensku)“. HAVLÍK, L. E.: *Úvod*, In: MMFH, zv. V, s. 32.

- <sup>71</sup> VEČERKA, R.: *Tschechische Terminologie der ältesten slawischen Schriftsprache*. In: *Paleobulgarica/Starob'lgaristika* – Sofija, IX, 1985, I, s. 103.
- <sup>72</sup> *Například v ruskej vedeckej literatúre, ak má autor zohľadniť túto formu, označí ju ako hypotetickú: \*slověne*. Porov. TRUBAČEV, O. N.: *Jazykoznanie i etnogeneza Slavjanov po dannym etimologii i onomastiki*. In: *Voprosy jazykoznanija*. – Moskva, 1982, 5, s. 7.
- <sup>73</sup> Pozri napr. LACKO M.: *Sv. Cyril a Metod a Slovensko*. In: *Most*, X, 1963, 1 – 4, s. 207 – 229; *Počiatky slovenských dejín a obdobie Veľkomoravskej ríše*. In: RYDLO, J. M. (ed.), *Slovensko v retrospektíve dejín*. – Lausanne, 1976, s. 15 – 41.
- <sup>74</sup> BOKES, F.: *Cesty slovenskej vedy*. In: SEDLÁK, J. – MEŠTANČÍK, J., *Slovenská kniha 1939 – 1941* – Bratislava, 1942, s. 56.
- <sup>75</sup> Porov. LUKAČKA, J.: *Vzťah historickej vedy k iným vedným disciplinám*. In: *Historický časopis*, 34, 1986, I, s.106.
- <sup>76</sup> *Slovenské Pohľadi*, 1892, s. 312.



# LINEA RECTA BREVISSIMA

---

priamo najbližšie k pravde

3

Ústav dejín kresťanstva na Slovensku  
v spolupráci s vydavateľstvom LÚČ touto  
novou edíciou predkladajú záujemcom  
stručnou, ale vedecky dokumentovanou  
formou menej známe, kontroverzné,  
zamlčované a neraz falšované historické  
témy a ich účelovo podmienené  
interpretácie, ktoré sa odrážajú  
na súčasnom myslení mnohých  
a podmieňujú spoločenské dianie  
v našom národe a štáte.

Naším zámerom je:  
priblížiť sa k historickej pravde.  
Lebo len pravda naozaj oslobodzuje.

ISBN 80-7114-565-3



9 788071 145653